

TRANZAKSIYALAR MONITORING

Tojimamatov Israiljon Nurmatovich

Farg'ona davlat universiteti katta o'qituvchisi

israiltojimatov@gmail.com

Qodirova Gulnoraxon Akmaljon qizi

Farg'ona davlat universiteti 2-kurs talabasi

qodirovag035@gmail.com

Adilbekova Raxila

Botken Davlat Universitetining

Qizil-Qiya Gumanitar-pedagogikaInstituti

Annotatsiya: *Tranzaksiyalar monitoringi (Transaction Monitoring) — bu moliyaviy institutlar, banklar va boshqa tashkilotlarning o'z mijozlari tomonidan amalga oshirilgan moliyaviy tranzaksiyalarni nazorat qilish, tekshirish va tahlil qilish jarayonidir. Ushbu jarayon, asosan, pul yuvish, firibgarlik, terrorizmni moliyalashtirish kabi noqonuniy faoliyatlarning oldini olishga qaratilgan. Tranzaksiyalar monitoringi, shuningdek, ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi. Buning uchun berilganlar bazasi (database) tizimlari muhim rol o'ynaydi.*

Kalit so'zlar: *Tranzaksiya monitoring, moliyaviy nazorat, shubhali tranzaksiyalar, moliyaviy razvedka, real vaqt monitoringi, hisobot berish tizimi, tranzaksiya tahlili, monitoring algoritmlari, rejalashtirilgan audit, moliyaviy axborot tizimlari, noqonuniy moliyaviy faoliyat.*

Аннотация: *Мониторинг транзакций (Transaction Monitoring) — это процесс контроля, проверки и анализа финансовых транзакций, совершённых клиентами финансовых институтов, банков и других организаций. Этот процесс в первую очередь направлен на предотвращение незаконной деятельности, такой как отмывание денег, мошенничество, финансирование терроризма. Мониторинг транзакций также требует сбора данных, их анализа и постоянного обновления. Для этого важную роль играют системы баз данных (database).*

Ключевые слова: *Мониторинг транзакций, финансовый контроль, подозрительные транзакции, финансовая разведка, мониторинг в реальном времени, система отчетности, анализ транзакций, алгоритмы мониторинга, планируемый аудит, финансовые информационные системы, незаконная финансовая деятельность.*

Annotation: *Transaction monitoring is the process of overseeing, verifying, and analyzing financial transactions carried out by customers of financial institutions, banks, and other organizations. This process is mainly aimed at preventing illegal activities such as money laundering, fraud, and the financing of terrorism. Transaction monitoring also requires the collection, analysis, and continuous updating of data. For this, database systems play a significant role.*

Keywords: *Transaction monitoring, financial control, suspicious transactions, financial intelligence, real-time monitoring, reporting system, transaction analysis, monitoring algorithms, planned audit, financial information systems, illegal financial activities.*

Kirish:

Moliyaviy institutlar, banklar va boshqa tashkilotlar uchun tranzaksiyalar monitoringi (Transaction Monitoring) nafaqat texnologik yangilik, balki global miqyosda moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi zaruriy vositadir. Tranzaksiyalar monitoringi — bu mijozlar tomonidan amalga oshirilgan moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish, tekshirish va tahlil qilish jarayonidir. Ushbu jarayonning asosiy maqsadi noqonuniy faoliyatlarni, jumladan, pul yuvishni, firibgarlikni va terrorizmni moliyalashtirishni aniqlash va oldini olishdir.

Tranzaksiyalar Monitoringining Muhimligi:

Bugungi kunda, moliyaviy tizimlarning globalizatsiyasi va elektron to'lovlar tizimlarining rivojlanishi bilan tranzaksiyalar monitoringining ahamiyati yanada ortdi. Agar moliyaviy institutlar va banklar o'z mijozlari tomonidan amalga oshirilayotgan tranzaksiyalarni samarali monitoring qilmasa, u holda bu tizimlar noqonuniy faoliyatlarning uyushgan tuzilmalariga aylanib qolishi mumkin. Misol uchun, pul yuvish va firibgarlik operatsiyalari nafaqat iqtisodiyotga zarar yetkazadi, balki tashkilotning obro'sini ham jiddiy ravishda pasaytiradi.

Tranzaksiyalar Monitoringining Asosiy Maqsadlari:

1. **Pul Yuvishni Oldini Olish (AML - Anti-Money Laundering):** Tranzaksiyalar monitoringining asosiy vazifalaridan biri — pul yuvish faoliyatini aniqlash va unga qarshi kurashishdir. Pul yuvish, noqonuniy yo'llar bilan olingan mablag'larni legallashtirish jarayonidir, va bu jarayonning oldini olish uchun tranzaksiyalarni doimiy monitoring qilish zarur.

2. **Firibgarlikni Aniqlash:**

Firibgarlik, moliyaviy resurslarni noqonuniy ravishda o'zlashtirish yoki yo'qotishdir. Tranzaksiyalar monitoringi firibgarlikning oldini olishga yordam beradi, chunki shubhali operatsiyalarni aniqlash va ularga tezkor javob berish imkonini yaratadi.

3. **Terrorizmni Moliyalashtirishni Oldini Olish (CFT - Combating the Financing of Terrorism):**

Tranzaksiyalar monitoringi terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi. Moliya vositalari orqali terroristik tashkilotlar yoki jinoiy guruhlar faoliyatini moliyalashtirishni aniqlash va oldini olishga yordam beradi.

Tranzaksiyalar Monitoringining Jarayonlari:

1. Ma'lumotlarni To'plash:

Tranzaksiyalar monitoringi tizimi to'plangan ma'lumotlarni aniqlik bilan tahlil qilishi kerak. Bunga, mijozlar haqidagi ma'lumotlar, tranzaksiyalar tarixiy ko'rsatkichlari, va boshqa tegishli ma'lumotlar kiradi.

2. Tahlil Va O'zgarishlarni Kuzatish:

Tranzaksiyalarni tahlil qilishda statistik va analitik metodlar qo'llanadi. Shubhali tranzaksiyalarni aniqlash uchun maxsus algoritmlar ishlab chiqiladi, ular shuningdek, aniq holatlar bo'yicha ogohlantirishlar yaratishi mumkin.

3. Shubhali Tranzaksiyalarni Aniqlash:

Tranzaksiyalarni monitoring qilish orqali amalga oshiriladigan har bir operatsiya tahlil qilinadi va shubhali tranzaksiyalar aniqlanadi. Bunday operatsiyalar moliyaviy tizimlarga zarar yetkazishi mumkin, shuning uchun ular kuzatib borilishi kerak.

4. Hisobot Berish:

Shubhali yoki noqonuniy faoliyatlarga oid barcha ma'lumotlar va tahlillar tegishli organlarga, masalan, moliyaviy razvedka xizmatlariga yoki davlat muassasalariga hisobot sifatida taqdim etiladi.

Texnologiyalarning Roli:

Tranzaksiyalar monitoringi samarali amalga oshirilishi uchun zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt (AI), mashina o'rganish (machine learning), va katta ma'lumotlar (big data) texnologiyalaridan keng foydalaniladi. Bu texnologiyalar tranzaksiyalarni real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beradi va shubhali operatsiyalarni aniqlashni ancha osonlashtiradi. Masalan, sun'iy intellekt va mashina o'rganish algoritmlari tranzaksiya ma'lumotlarini tahlil qilishda va noan'anaviy yoki shubhali faoliyatlarni topishda yordam beradi.

Berilganlar Bazasi (Database) Tizimlarining Roli:

Tranzaksiyalar monitoringi tizimi ishlashining samaradorligi, asosan, ma'lumotlar bazasining sifatiga bog'liq. Ma'lumotlar bazalari nafaqat tranzaksiyalarni saqlash, balki ularni tezkor tahlil qilish va monitoring qilish imkonini beradi. Eng yangi texnologiyalar yordamida ma'lumotlar bazalari yanada kuchaytirilgan va ishonchli holatga kelgan, bu esa moliyaviy institutlarga yaxshiroq nazoratni ta'minlashga yordam beradi.

Tranzaksiyalar Monitoringining Xususiyatlari

Tranzaksiyalar monitoringi bir nechta muhim xususiyatlarga ega, ular orqali moliyaviy institutlar va banklar shubhali faoliyatlarni aniqlash va ular bilan kurashish imkoniyatini oshiradi. Bu xususiyatlar quyidagilardan iborat:

1. Real vaqtda monitoring:

Tranzaksiyalar monitoringi tizimlari odatda real vaqt rejimida ishlaydi. Bu shubhali faoliyatlarni tezda aniqlash va unga darhol javob berish imkoniyatini yaratadi. Masalan, mijozlar tomonidan amalga oshirilgan tranzaksiyalarni tahlil qilish orqali ular orasida firibgarlik, pul yuvish yoki terrorizmni moliyalashtirishga oid belgilangan shablonlarga mos keladigan harakatlar aniqlanadi.

2. Dinamika va yangilanishlar:

Tranzaksiyalar monitoringi tizimlari doimiy ravishda yangilanadi. Har bir yangi xususiyat va xavf-xatarlar tizimga qo'shilishi kerak. Bu yangilanishlar orqali yangi firibgarlik usullari, yangi texnologiyalar yoki boshqa xavf-xatarlar doimiy ravishda e'tiborga olinadi va tizimga kiritiladi.

3. Katta ma'lumotlarni tahlil qilish:

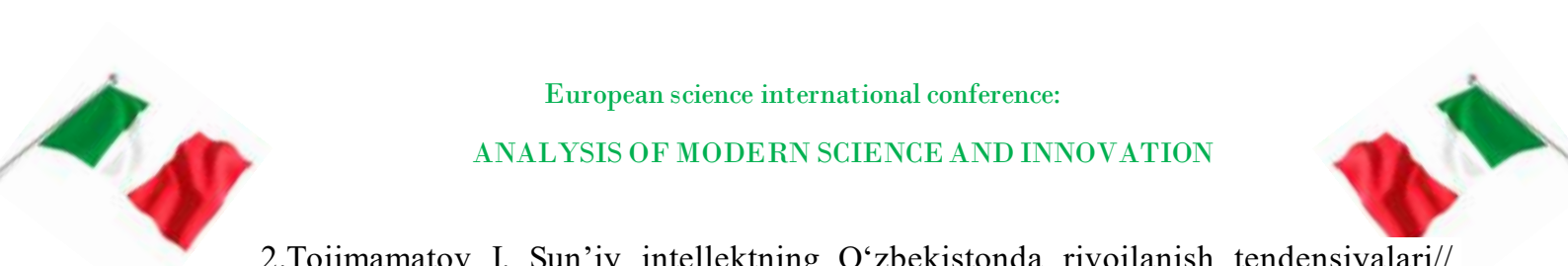
Katta hajmdagi tranzaksiya ma'lumotlarini samarali tahlil qilish uchun ilg'or texnologiyalar zarur. Masalan, **Big Data** va **Machine Learning** (mashina o'rganish) texnologiyalari yordamida tizimlar faqatgina belgilangan shablonlarga mos kelgan tranzaksiyalarni emas, balki ilgari aniqlanmagan yangi xatoliklarni ham topish imkonini beradi.

Xulosa: Tranzaksiyalar monitoringi bugungi kunda moliyaviy institutlar va banklar uchun muhim xavfsizlik choralaridan biri bo'lib, u noqonuniy faoliyatlarni aniqlash va oldini olishda asosiy rol o'ynaydi. Pul yuvish, firibgarlik, va terrorizmni moliyalashtirish kabi xavf-xatarlarni oldini olish uchun samarali monitoring tizimlari zarur. Tranzaksiyalar monitoringining samarali amalga oshirilishi uchun zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, mashina o'rganish, katta ma'lumotlar (big data) va blokcheyn texnologiyalari katta ahamiyatga ega. Ushbu texnologiyalar yordamida tranzaksiyalarni real vaqt rejimida kuzatish, tahlil qilish va shubhali faoliyatlarni tez kor aniqlash mumkin.

Shuningdek, tranzaksiyalar monitoringi moliyaviy razvedka va xavfsizlikning muhim bir qismi sifatida, moliyaviy institutlar va banklar uchun huquqiy muvofiqlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. KYC (Know Your Customer), AML (Anti-Money Laundering) va CFT (Combating the Financing of Terrorism) kabi tamoyillarni amalga oshirish orqali tranzaksiyalar monitoringi, jahon miqyosida moliyaviy xavfsizlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tojimatov I. Evolyutsion hisoblash va uning turlari// Tadqiqotlar. –2025. –No53. –B. 10–15. <https://scientific-jl.org/tad/article/view/9744>

-
2. Tojimamatov I. Sun'iy intellektning O'zbekistonda rivojlanish tendensiyalari// Tadqiqotlar. –2025. –No53. –B. 30–36. <https://scientific-jl.org/tad/article/view/9758>
 3. Elmasri R., Navathe S. – *Fundamentals of Database Systems*, 7th Edition. Pearson, 2015.
 4. Paul Randal, Kimberly Tripp – *SQL Server Backup and Restore*, Microsoft Press, 2020.
 5. William Stanek – *SQL Server 2019 Administration Inside Out*, Microsoft Press, 2020.
 6. Redgate – *SQL Backup Best Practices*, Redgate Publishing, 2021.
 7. Nurmatovich, T. I., & Azizjon o'g, N. A. Z. (2024). The SQL server language and its structure. *American Journal of Open University Education*, 1(1), 11-15.
 8. Nurmatovich, T. I. (2024). MY SQL MISOLIDA LOYIHA YARATISH. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 31(2), 82-90.
 9. Tojimamatov I. Munosabatlar ustidagi amallar// *Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire*. –2025. –No61. –B. 22–28. <https://scientific-jl.org/obr/article/view/10251>
 10. Tojimamatov I. TOAD Data Modeler yordamida ma'lumotlar bazasini loyihalash va optimallashtirish// *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*. –2025. –No38. –B. 40–45. <https://journal-web.uz/index.php/06/article/view/393>
-